

ТЕХНИЧКИ РЕМОНТНИ ЗАВОД КРАГУЈЕВАЦ

ПИРОТЕХНИЧАРИ СА МЕДНЕ

Сакривен од погледа и загњурен у шумадијску питомину, Технички ремонтни завод Крагујевац бивствује ту више од тридесет година и чини се да је с временом урастао у околни терен, па само зналци који се ту затекну имају представу о томе шта се на простору подно брда Жежељ, опасаног речицама Ждраљицом и Медном, налази и про изводи. А адреса је знана – Доња Сабанта, десетак километара удаљена од Крагујевца.

Но, није само место скривено, већ је због природе делатности те војне установе посебне намене – генералног ремонта, одржавања, техничких прегледа и уништавања убојних средстава – постојала цензура и у протоку информација, па је под третманом "строга тајна" загубљен и део документације, списа и дру-

ге архивске грађе, тачније прохујали део историје до половине седамдесетих година прошлог века.

Данас, када обележавају 55 година постојања, не могу а да не примете да су им корени чвршћи и бар још сто година у прошлост дубљи. А будућност, она је као лептир шарених крила, обећава узлет и сигуран лет, али је варљиво као и све што је нестварно лепо. За запослене то значи излазак у свет и отварање тржишту, али је истовремено и прелазак са сигурних примања, за која гарантује држава, на сурову, економским законима одређену утакмицу, где су квалитет и цене једна страна, а оштра конкуренција и реклама она друга, убојитија.

Ремонтерима у Доњу Сабанту радо се иде, јер они госте примају раширених руку. Иако се ти људи баве опасним занима-

Током дуге историје
увек су били војни,
кововски ремонтни
заводи, али су их
најчешће својатали
артиљерци.
Посетили смо их
и питали – чему се
надају у будућности.

њем и у јавности се ретко виде, ми који трагом настанка оружја идемо, знамо их са полигона. Тамо они уништавају муницију којој је прошао век трајања, испитују квалитет ремонтване муниције, али и нечег новог.

— ОД БАБЕ ДЕВОЈКА

Знамо их из кризних времена, када су од дрвене грађе коју поседују производили кошнице, метеоролошке заклоне, кућице за псе, палете и када су од месинга почели да израђују украсне предмете – свећњаке, пепељаре, кутије за нажит. То зову жути програм.

Током дуге историје увек су били војни, прецизније кововски ремонтни завод, јер су освојили генерални ремонт свих убојних

Пукovníк др Југослав Радуловић

средстава из надлежности КоВ, а највише су их својатали артиљеријци. Њихов највећи купац била је Војска, односно Министарство одбране – у 97 одсто случајева.

– Ми из Завода дајемо свој допринос да оно што је на располагању у систему одбране буде квалитетно и да све интервенције које родимо буду урађене максимално професионално, те да квалитет ремонтваних средстава буде једнак новом. Односно, ја у шали знам да кажем да ми од бабе правимо девојку – каже пукovníк др Југослав Радуловић, онедавно директор ТРЗ Крагујевац.

А када неко толико инсистира на квалитету, може се претпоставити да се сличним питањима и пре бавио. И заиста, пукovníк

СА ПОЖУТЕЛИХ СТРАНИЦА

Иако је ТРЗ Крагујевац званично основан 21. октобра 1950. као главна артиљеријска радионица за оправку муниције под називом Војна радионица бр. 515, његови корени су много дубљи. Потичу од погона Лабораторијум који је био у саставу – Тополивнице, основане најпре у Београду 1848, а потом измештене у Крагујевац, која касније постаје Војнотехнички завод, највећа војна фабрика на Балкану (уништена током Другог светског рата). Лабораторијум је 1853. године отпочео са производњом муниције, а прве активности на ремонту пушке почеле су 1858. године (пушке кремењаче прерађене су у оне са капислама). Исте године започела је и изградња нових погона Лабораторијума.

Током ослободилачких ратова ремонтују се испуцале чауре и шрапнели, а после завршетка Првог светског рата преправљају калибри заплењеног наоружања и муниције. У годинама после Другог светског рата обнавља се Војнотехнички завод у Крагујевцу, а већ 1944. године и пиротехничка делатност. Наиме, истоимено одељење постоји у новом предузећу "21. октобар", а касније "Црвеној Застави". Од Одељења "Пиротехника", 26. септембра 1950. оснива се Војна радионица бр. 515, која почиње да ради управо 21. октобра, на дан који се и данас обележава као дан фирме.

Потом се Доња Сабанта гради, ничу нови објекти, радионице. До 1953. углавном се поправљају експлозивна убојна средства заостала из рата или добијена од савезника, а потом је почела производња нових експлозивних елемената за комплетирање убојних средстава. Осваја се производња барутних пуњења од нових барута, почињу лабораторијска испитивања хемијске стабилности барута. Установа 1955. постаје Технички ремонтни завод за муницију – Сабанта, односно Ремонтни завод број 10. Под тим називом остаје све до 1973, када добија данашње име. У Доњу Сабанту потпуно прелази 1975. године и до данас је изграђено око 90 објеката.

Завод је поново страдао током бомбардовања 1999. године.

Радуловић био је први човек Војне контроле квалитета, а сличне послове радио је и у Министарству одбране. Зато није за чуђење што ТРЗ свој јубилеј дочекује са два уведена међународна и национална стандарда квалитета – ИСО 9001 из 2000. (или ЈУС ИСО 9001 из 2001) и новим војним стандардом СНО 9010, рађеним по нацрту стандарда који је за основу имао НАТО стандард AQUAP 2110, који дефинише захтеве за обезбеђење квалитета наоружања и војне опреме.

Ти референтни документи помоћи ће им у предстојећем периоду, када војнодоходовне установе постану предузећа, да не сметано изађу на тржиште и отклоне тржишне баријере квалитета и условљавања било ког купца. А то може веома брзо да се догоди, јер већ у Министарству одбране раде елаборат за реструктурисање техничких ремонтних завода. Када једног дана постану правно лице промениће се и односи Министарства одбране и њихових купаца према њима.

Промениће се можда и помињани проценти, који би убудуће могли да буду већи у корист тржишта. Искрено речено, били би презадовољни ако би тај однос био 80 према 20 одсто. Можда би то било нереално, али у Заводу обећавају да ће покушати да активирају све технологије које могу да производе и за друга тржишта, невезано за убојна средстава. То

су првенствено производи од дрвета, услуге у областима разних превлака и заштита, хемијска испитивања.

■ ОРГАНИЗАЦИЈА ОД ПОВЕРЕЊА

Завод тренутно испуњава све постављене задатке, али то не значи да нема простора да се још више ради, јер је сада упослена само једна смена. А могле би и две. Резултат њиховог постепеног отварања према тржишту је и посао уништавања противпешадијских мина, који раде на основу уговора између државне заједнице и NAMSE. Уговором је предвиђено да се посао обави током две године. За Завод то није велики посао и неће знатније оптеретити њихове капацитете, јер је само десетак људи ангажовано на томе, али ће за имии фирме значити веома много, јер су се стручњаци из NAMSE већ похвално изразили, рекавши да су "организација од високог поверења".

До сада су ремонтери улагали паре и у развој. Реч је пре свега о изради јединице генератора гаса, који су заједно са ВТИ радили за метак 130 mm M93 и за 155 mm HE ERFB-BB. Постоји интересовање и за извоз тих пројектила. Њихових руку дело је и Покретна муницијска радионица за одржавање класичне муниције – ПМР М85, а у Заводу је пројектован и израђен и инжењеријски комплет за минирање и разминирање КМР-3.

Даље отварање тржишту подстакнуће конверзија одбрамбене индустрије, процес о коме се често говори, а који значи преусмеравање дела капацитета и кадра у производњу робе за тржиште.

ОСНОВНА ДЕЛАТНОСТ

Данас је ТРЗ Крагујевац специјализована, савремено опремљена установа, са високоразвијеном технологијом ремонта и производње муниције, муницијских елемената и других убојних средстава и богатим искуством на генералном и техничком одржавању убојних средстава за потребе оружаних снага земље. Контролним испитивањима и испитивањима хемијске стабилности барута обављају надзор квалитета ускладиштених убојних средстава и на основу добијених резултата предлажу и реализују нивое њиховог одржавања.

■ ТРКА НА ДУГЕ СТАЗЕ

– Наша оријентација јесу тржиште и профит, али немамо амбицију да створимо нови производ, кога нема на тржишту, већ да са познатим производима уђемо у трку с конкуренцијом. Ми немамо довољно пара да бисмо развили властити производ са искључиво нашим конструкцијама, али можемо побољшати постојећа решења и дати им нову тржишну димензију. Један од примера је такозвани жути програм – широк спектар производа од месинга. Преостаје нам само да предочимо ближем окружењу што ми то производимо и да произведено пустимо у промет. Морамо наћи меру у томе да нешто зарадимо, а и да купци буду задовољни.

Да би обезбедили агресивнији наступ на тржишту, намеравају да током следеће године ојачају функције истраживања тржишта и маркетинга.

– Надамо се да ће то донети резултате. То није трка на кратке стазе. Свесни смо да брзих резултата нема. Ми смо отворени за све купце. Приоритет ћемо дати оним организацијама које нас дугорочно виде као пословне партнере, поштују, не уцењују, а отворени смо за све који су испунили законне ове државе да се баве тим послом. Нећемо се затварати и ограничавати, спутавати друге – истиче пуковник др Радуловић.

А хоће ли држава бити дарежљива током процеса реструктурисања? Надају се да хоће, јер без одређене "финансијске инјекције" неће моћи да се оспособе за излазак на тржиште и набавку нове опреме.

Колатерална штета свих привредних реформи обично су запослени, јер је један од првих услова за успешнији рад отпуштање прекобројних. Има ли вишка у Доњој Сабанци?

– Чињеница је да ћемо бити принуђени да одређен број запослених збринемо уз помоћ социјалних програма како бисмо боље пословали и створили бољи квалитет. У овом тренутку нашу установу посебно оптерећује одређен број инвалида рада и људи који имају ограничења за рад на појединим пословима. Проблем је што ми сада немамо других послова да им понудимо, јер је ово специфична производња која тражи потпуно способне људе за тај посао. Али рачунамо да ћемо у процесу реструктурисања тај проблем решити на најбољи начин: обезбедити несметан рад Завода и задовољити хуману и социјалну димензију – сматра директор.

Обилазећи погоне тог завода, у пратњи потпуковника Душана Коварбашића, начелника техничког сектора, уверили смо се да се води брига о људима – мере заштите на раду строго се примењују, а радници имају обезбеђен топли оброк, превоз до посла, и колико-толико редовне плате. На високом нивоу је и заштита животне средине и посебно радује чињеница да и поред тога што ремонт муниције слови за тзв. прљаву технологију, речнице које тим подручјем теку и даље су чисте, а Завод изгледа попут лепо уређеног парка. И заиста великог, јер се протеже на респективних 144 хектара. ■

Мира ШВЕДИЋ
Снимео Горан СТАНКОВИЋ